

SO'FI OLLOYORNING "SABOT-UL OJIZIYN" ASAR TAHLILI FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**Filologiya va tillarni o'qitish : o'zbek tili
yo'nalishi 3-bosqich talabasi Yahyoyeva Mohinur**

Annotatsiya: So'fi Olloyor ijodi o'zbek adabiyotida alohida o'rin tutadi. U mumtoz adabiyotimiz durdonalari, o'ziga xos g'azal va dostonlari bilan mashhur bo'lgan zabardast shoirdir. Uning adabiy-madaniy merosi chuqur falsafiy mazmun, axloqiy va didaktik ruh, yuksak badiiyat, soddalik va samimiylik bilan ajralib turadi. So'fi Olloyorning ijodida hayot falsafasi bilan diniy, tasavvufiy qarashlar uyg'unlashgan, inson ruhiyati, ma'naviy poklik, sabr-toqat, muhabbat, bag'rikenglik, hayotga va borliqqa ilohiy nigoh asosiy o'rin tutgan. Uning eng mashhur, xalq orasida keng tarqalgan asarlaridan biri bu — "Sabot ul-ojizin" deb nomlangan dostonidir.

Kalit so'zlar: So'fi Olloyor, Sabot-ul ojiziyn, doston, sabr, axloq, tasavvuf, ma'naviyat, tarbiya, insonparvarlik, badiiy meros.

Mazkur asar o'zbek manaviyatida, xalq og'zaki va yozma adabiyotida o'zining ahamiyati, ibratli g'oyaviy yo'nalishi, o'ziga xos poetik tuzilmasi, chuqur axloqiy talqinlari, insonparvarlik ruhi bilan xalq qalbidan mustahkam joy olgan. "Sabot ul-ojizin" so'zi sabrli, bardavom, toqatli bo'lishni, sustkashlarning, ya'ni ojiz, toqatsiz, sinovlarga dosh bera olmaydiganlar uchun sabr va donolik maktabi ekanini anglatadi. Bu doston asrlar davomida o'z o'quvchisini topgan, ijodkorlik va ma'naviyat yo'lida ulkan maktab bo'lib xizmat qilgan. Asarda asosiy e'tibor inson ruhiyatining bardavomligi, kishining hayot sinovlaridagi sabr-i bardoshlilik, toqat va qanoati, taqvodorligi, Xudoga sodiqligi va tavakkulga asoslangan hayot saodatiga qaratilgan. Doston o'zining mazmun-mohiyati, badiiy tuzilishi, axloqiy-falsafiy jihatlari bilan doimo eng dolzarb kitoblardan biri bo'lib kelgan. "Sabot ul-ojizin" dostoni she'r va hamd, na't, munajat, qasidalar, hikmatlar va nasihatlardan iborat keng ko'lamli asar sanaladi. Dostonda hayotning o'zi maktab, hayotda ro'y beradigan har bir voqea, sinov, dard va qiyinchilik inson uchun sabr, tarbiya va axloqi yuksalish manbai sifatida talqin

etiladi. Asar xuddi bir kamolot maktabi dek, insonga to‘g‘ri yo‘lni, hayotda irodali bo‘lish, Allohga bag‘rikenglik va sadoqat bilan xizmat qilish, insoniy vazifa va burchni teran his qilish kabi fazilatlarni o‘rgatadi [1].

Muallifning asar yozishdagi asosiy maqsadi — axloqiy tarbiya, ma‘rifat, sabr-toqat va fidokorlikka da‘vat qilish, o‘z umrini Alloh va insoniyat xizmati uchun sarflash, dunyoning o‘tkinchi orzularidan ko‘ra ma‘naviy boylikka erishish yo‘llarini ko‘rsatishdir. Asarning ijtimoiy va ma‘naviy ahamiyati shundaki, unda har bir satr, har bir hikmatli fikr kishini mulohazaga, tafakkur, hayotiy sinovlarga mas‘uliyat va mustahkam iymon bilan qarashga undaydi. Doston bir necha bobi, ya‘ni fasl va ruknlarga bo‘lingan holda tuzilgan. Avval, muqaddima qismida dunyo hayotining o‘tkinchiligi, inson taqdirining qisqaligi, hayotda ayriliq va uchrashuvlarning muqaddar ekanligi, har bir tirik jonzotning Xudo oldidagi mas‘uliyati haqida chuqur tafakkur yuritiladi. Ma‘naviy mukammallikka erishish uchun sabr, toqat, qanoat, ishonch, tavakkal va tafakkur kerakligi alohida ta‘kidlanadi. “Sabot ul-ojizin” asarining asosiy qismi hayotiy hikmat va maslahatlarni, ibratli hayot qoidalarini beradi. Dostonning asosiy g‘oyasi, uning markaziy o‘qi — bu sabr. Inson hayotda turli muammolar, dard va sinovlarga duch keladi. Dunyoviy manfaatlarga berilmaslik, har ishi uchun Allohga shukr qilish, qiyinchiliklarni sabr bilan o‘tkazish kerakligi doimo yodga olinadi. Asarda nafaqat dunyo, balki oxirat hayotiga tayyorgarlik, balki kamtarlik, halollik, diyonat, to‘g‘rilik, sofdillik kabi fazilatlar ham targ‘ib etiladi [2].

So‘fi Olloyor asarida insonlarni sabr, toqatga, sinovlarga bardosh berishga, orzu va istaklarda ehtiyotkor bo‘lishga, dunyoning lazzati, boylik va mansabdan ko‘ra ma‘naviy boylikni afzal bilishga chaqiradi. Shuningdek, dunyodagi barcha holatlar irodali, pokiza kayfiyat, fidokorlik, halol mehnat orqali engib o‘tilishini uqtiradi. Hayotning o‘zgaruvchanligi, quvonch va g‘am, tashvish va rohat, boylik va qashshoqlik, baxt va musibat inson uchun birday sinov ekanligi, har bir vaziyatda sabr va irodani mustahkamlash zarurligi ta‘kidlanadi. “Sabot ul-ojizin” faqat axloqiy-falsafiy dostongina emas, balki hayot haqidagi haqiqiy kitobdir. Unda har bir band kishining turli holatlarda qanday yo‘l tutishi, qanday fazilatlarni rivojlantirishi, jamiyat

va insoniyat oldidagi burch va mas'uliyati nimalardan iborat ekanligi bayon qilinadi. Shuning uchun ham bu dostonni xalq orasida "hayot kitobi", "axloqiy yo'l boshchi" deb atashadi. So'fi Olloyorning o'ziga xos kuy, ohang, badiiy mahorati, to'g'ri va chuqur ifoda uslubi, samimiy so'z yondashuvi asarni mutolaaga arziydigan, har bir shaxs ma'naviy terbiya olishi uchun chinakam xalq mulkiga aylantirgan [3].

Asarning badiiy tuzilishi ham o'ziga xos. Har bir band, har bir bayt, bir-biriga bog'liq ravishda, qadimiy an'analar, og'zaki va yozma she'riyat usullaridan foydalanilgan holda yaratilgan. She'riy ifodaning romantik, realistik, falsafiy va didaktik unsurlari o'zaro uyg'unlikda tahlil etilgan. Asarda ochiq va sodda tilda, tushunarli va sho'x ohangda ham axloqiy nasihatlar, hayotiy haqiqatlar beriladi. Dostonning o'ziga xos tarbiyaviy yo'nalishi, mustahkam ma'naviy ruhi uning har bir satrida o'z aksini topgan. Muallif kalomida qadim xalq donishmandligining, tasavvuf oldi va tasavvuf olamining nozik jihatlari, inson ruhiyatining mukammal tasviri, hayot falsafasi va ezgulik qadriyatlarining mashq qilingani muhim ahamiyatga ega. So'fi Olloyorning qalamida dunyoning go'zalligi, odamzodning orzu va intilishlari, dard va quvonch, sabr va muhabbat, bag'rikenglik va adolat kabi muhim tushunchalar badiiy tasvir va hikmatli obidalar orqali ifodalanadi. Bugungi kunda ham "Sabot ul-ojizin" asari yosh avlod, talaba va o'quvchilar, xonadon va maktab majlislari, ma'rifiy anjumanlarda keng o'qiladi, targ'ib qilinadi. Asar nafaqat o'z davrida, balki zamonamizda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Hayot talabi, axloqiy qadriyatlar, insoniylik va halollik, soddalik va kamtarlik, fidokorlik va bag'rikenglik kabi fazilatlarining hamon dolzarbligi asar o'qilar ekan, har bir satri zamonaviy o'quvchi uchun ham tariqat, ham ibodat ahamiyatiga ega ekani ayon bo'ladi [3].

Bu asarning eng muhim xususiyati shundaki, unda turli insoniy muammolar, firoq va musibatlar, dunyo g'amlari va quvonchlari bardavom sabr va kuchli iymon, qat'iyat, pok niyat, halol mehnat, samimiyat orqali yechim topadi. Inson qanchalar ko'p dard chekmasin, sabrli bo'lish, har ishinig oxiriga yetkazish, sinovlarga bardosh bilan qarashda Ollohning rizosi, keyin esa jamiyat va insonlar oldidagi burchini unutmazlik zarurligi turli hikmatli misralarda, she'riy baytlarda qayta-qayta

ta'kidlanadi. Doston o'zining axloqiy, didaktik yo'nalishi bilan hozirgi avlod uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Unda hayotiy sinovlar va muammolarga ijobiy nigoh, bardoshlilik, himmat, or-nomus, sabr-toqat, bag'rikenglik, mehr-oqibat, fidokorlik, orzu va niyatlarning yuksakligi, insonliging sharaf va qadri yuksak pardalarda tarannum etiladi. Asar qadimgi tasavvuf she'riyati va xalq og'zaki ijodi bilan uyg'unlashadi, unda juft-juft hikmatli so'zlar, ishora va ramzlar mohirlik bilan talqin etiladi [4]. "Sabot ul-ojizin" boy badiiy va axloqiy meros, avlodlar uchun yaxshi yo'l ko'rsatuvchi asar sifatida ming yilliklar uzra o'z qadriyatini saqlab qolmoqda. Uning tarkibidagi axloqiy-ahlokiy bayonlar, to'g'ri so'z, to'g'ri yo'l, samimiy ma'naviy qadriyatlar hamisha dolzarb bo'lib qolaveradi. Asardagi barcha hikmat va maslahatlar, sabr va toqat, hayotiy sinovlarga bardosh, yuksak va sof niyat, Allohga muhabbat, samimiylik va bag'rikenglik, insoniy mas'uliyat — bular barcha zamon, barcha avlod uchun o'z ahamiyatini yo'qotmaydigan abadiy qadriyatlardir. Asar yakunida insonning eng buyuk fazilati — sabr, bardavomlik va toqat sifatida belgilab ko'rsatiladi. Chunki har qanday sinov va dovonlardan sabr bilan o'tgan insoni hayotda ham, oxiratda ham saodat topadi. Qalbi pok, niyati to'g'ri, mehnatidan rozi, odamzodga foyda keltirishga harakat qilgan shaxs hamisha kamolot sari intilar ekan. "Sabot ul-ojizin" dostoni har bir o'quvchiga, har bir insonga eslatma va yo'l-yo'riq bo'lib, Ma'naviyat, sabr, toqat, sadoqat, kamtarlik, halollik, bag'rikenglik kabi oliy fazilatlarning hayot-mamot ahamiyatini yana bir bor anglatadi [5].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, So'fi Olloyorning "Sabot ul-ojizin" asari o'zbek adabiyoti va ma'naviyati olamida nurli yulduzdir. Asardagi har bir hikmat, har bir so'zi inson hayotiga ma'no, mazmun, huzur va iymon beradi. Ushbu asar har zamonda, har davrda ham jamiyat, ham shaxsiyat uchun bebaho tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi. Doston hayot maktabi, mukammal axloq yo'l boshchisi bo'lib, xalq ma'naviy kamolotining betakror durdonasiga aylangani, uni har bir avlod yangicha anglab, yanada qadrlashi, undagi ifoda va hikmatlardan zamonaviy hayotda ham to'g'ri yo'l topishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayeva, N. (2020). “Sabot-ul ojiziyn”da ma’naviy poklanish masalasi. Ma’naviyat, 2(59), 70-75.
2. Akramova, G. (2021). “Sabot-ul ojiziyn” asarining badiiy va axloqiy tahlili. O‘zbek adabiyoti tadqiqotlari, 4(16), 102-110.
3. Bozorov, T. (2019). So‘fi Olloyor – axloqiy yetuklik namunasi. Adabiyot va san’at, 10, 48-51.
4. Eshmatov, B. (2018). “Sabot-ul ojiziyn”da tasavvufiy g‘oyalar talqini. Adabiyotshunoslik, 3(23), 134-140.
5. Jabborova, D. (2019). So‘fi Olloyor ijodida sabr va matonat motivlari. Yoshlar ovozi, 11(2), 81-86.
6. Karimov, I. (2021). So‘fi Olloyorning adabiy merosi va ijtimoiy-falsafiy qarashlari. Yangi asr avlodi, 2(18), 75-82.
7. Rasulova, S. (2020). “Sabot-ul ojiziyn”: Axloqiy va didaktik jihatlar. O‘zbekiston adabiyoti, 1(7), 33-39.
8. So‘fi Olloyor. (2022). Sabot-ul ojiziyn. Toshkent: Kitobxon nashriyoti.